

УДК 339 (92+944) (045)

Семенюк І.Ю.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету

ОЦІНКА СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЗА УМОВ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудування України в умовах поглиблення євроінтеграційного процесу. Здійснено оцінку географічної структури зовнішньої торгівлі вітчизняною машинобудівною продукцією. Визначено товарну структуру експортно-імпортних операцій машинобудівних підприємств, зокрема, з країнами ЄС.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, машинобудування, експорт, імпорт, євроінтеграційний процес.

Семенюк И.Ю. ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ В УСЛОВИЯХ УГЛУБЛЕНИЯ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье проанализированы основные тенденции развития внешнеэкономической деятельности предприятий машиностроения Украины в условиях углубления евроинтеграционного процесса. Осуществлена оценка географической структуры внешней торговли отечественной машиностроительной продукцией. Определена товарная структура экспортно-импортных операций машиностроительных предприятий, в частности, со странами ЕС.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, машиностроение, экспорт, импорт, евроинтеграционный процесс.

Semeniuk I.Yu. ANALYSIS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF MACHINE BUILDING ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF DEEPENING OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

The article analyzes the main development trends of foreign economic activity of machine building enterprises of Ukraine in the conditions of deepening the European integration process. The geographic structure of foreign trade of domestic machine building goods has been estimated. The commodity structure of export-import operations of machine building enterprises, in particular, with the EU countries, was determined.

Keywords: foreign economic activity, mechanical engineering, export, import, the European integration process.

Постановка проблеми. Машинобудування як одна з найважливіших та експортоорієнтованих галузей промисловості відіграє домінуючу роль у становленні країни як рівноправного учасника міжнародних економічних відносин. Підприємства машинобудівної галузі є найбільш чутливими до змін вектора зовнішньополітичних відносин держави. Вони є своєрідним індикатором готовності національної економіки адаптуватися до нових умов. Тож безперечним є той факт, що в умовах поглиблення євроінтеграційного процесу України особливого значення набуває розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти дослідження напрямів розвитку та динаміки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств досить широко представлені у вітчизняній економічній літературі. Зокрема, цій проблематиці присвячені праці О.А. Шевчук [1], Д.Л. Пирогова [2], А.В. Свідерської [3], К.І. Москаленко [4], Т. Павлюк [5], В.О. Терлецької [6], Н.В. Балабанової [7], А.А. Ващенко [8], А.О. Касич [9] та ін.

З огляду на динамічний характер розвитку зовнішньоекономічних зв'язків держави перед підприємствами машинобудівної галузі постійно постає потреба диверсифікації експортно-імпоротної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Тому існує потреба у проведенні подальших дослідження у цьому напрямі.

Мета статті – проаналізувати розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств України в умовах вільної торгівлі з країнами ЄС, особливо в перші роки запровадження Угоди про асоціацію.

Виклад основного матеріалу. Машинобудування є експортоорієнтованою галуззю, про що свідчать дані офіційної статистики. Так, у 2015 році частка

експорту в загальному обсязі продукції, реалізованої підприємствами машинобудування, становила 55,6%, хоча цей показник у 2014 році становив 62% [10]. Така тенденція є наслідком негативної динаміки індексів промислової продукції машинобудівних підприємств впродовж останніх років.

Як видно з табл. 1, протягом звітного періоду індекси промислової продукції підприємств машинобудівної галузі продемонстрували стійке зменшення. Найбільш негативним цей показник є для такої підгалузі машинобудування, як виробництво електричного устаткування, хоча у 2013 та 2014 роках спостерігалось його незначне збільшення на 2,5% та 9,8% відповідно. Порівняно зі зменшенням індексу промислової продукції у 2011–2014 роках значне збільшення, яке становило 20,7%, показала у 2015 році лише підгалузь виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. Безумовно, такі умови не сприяють зростанню показників зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств, особливо це стосується експорту.

Незважаючи на досить високу частку експорту в загальному обсязі продукції, виготовленої підприємствами машинобудівної галузі, частка експорту саме машинобудівних товарів у загальному обсязі вітчизняного експорту за останні п'ять років не перевищувала 20% (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, у звітному періоді показники частки експорту продукції машинобудівних підприємств продемонстрували пряму залежність від зменшення або збільшення загального обсягу експорту українських товарів. Загалом відхилення цього показника у 2015 році порівняно з 2011 роком становило -5,1%, тоді як частка імпорту машинобудівної продукції у загальному обсязі вітчизняного імпорту зменшилась лише на 1,6% протягом аналогічного періоду. Варто також зазначити, що частка імпорту

Таблиця 1

Індекси промислової продукції підприємств машинобудівної галузі у 2011–2015 рр., %

Показник	Роки					Абсолютний приріст (2015–2011), %
	2011	2012	2013	2014	2015	
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	102,4	89,7	86,0	77,9	71,3	-31,1
Виробництво електричного устаткування	125,8	88,6	91,1	100,9	89,8	-36
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (загального та спеціального призначення)	109,9	97,3	93,5	88,7	87,5	-22,4
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	119,1	100,4	79,8	64,3	85,0	-34,1

Джерело: розраховано автором на основі: [10]

Таблиця 2

Частки експорту та імпорту продукції машинобудівних підприємств у товарній структурі зовнішньої торгівлі України у 2011–2015 рр.

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Загальний обсяг експорту товарів, млн. дол. США	67 594,1	67 779,8	62 305,9	53 901,7	38 127,1
Частка експорту товарів машинобудівних підприємств, %	17,6	19,6	16,7	13,7	12,5
Загальний обсяг імпорту товарів, млн. дол. США	82 608,2	84 658,1	75 834,6	54 428,7	37 516,4
Частка імпорту товарів машинобудівними підприємствами, %	24,2	26,5	24,7	22,1	22,6

Джерело: розраховано автором на основі: [10]

товарів машинобудівними підприємствами протягом звітної періоду коливалась у межах 22–27%, незважаючи на значне падіння загального обсягу імпорту (на 54,6% у 2015 році порівняно з 2011 роком), що свідчить про все ще високу імпорту залежність підприємств машинобудівної галузі.

Для найбільш повної оцінки стану зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудування необхідно також проаналізувати динаміку, товарну та географічну структуру їхніх експортно-імпортних операцій протягом звітної періоду.

Динаміка експорту та імпорту товарів машинобудівних підприємств у 2011–2015 рр. наведена на рис. 1.

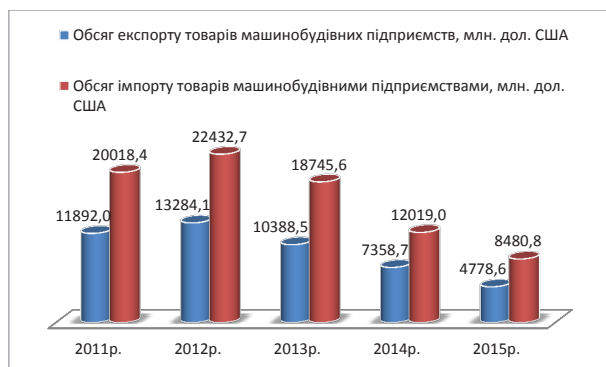

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту товарів машинобудівних підприємств у 2011–2015 рр.

Згідно з рис. 1 збільшення експорту продукції машинобудівних підприємств спостерігалось лише у 2012 році (на 11,7% порівняно з 2011 роком), а протягом 2013–2015 рр., наслідуючи негативну тенденцію спаду загального обсягу експорту товарів вітчизняних підприємств, експорт машинобудівної продукції зменшився на 21,8%, 29,2% та 35,1% відповідно. Загалом протягом звітної періоду темп падіння експорту підприємств машинобудування становив 60%.

Така ж ситуація спостерігалась у динаміці імпорту товарів машинобудівних підприємств протягом 2011–2015 рр. Зростання імпорту можна відзначити лише у 2012 році (на 12,1% порівняно з 2011 роком). У 2013 році імпорту машинобудівної продукції зменшився на 16,4% порівняно з 2012 роком, у 2014 році відбулося зменшення цього показника на 35,9% порівняно з попереднім роком, а у 2015 році падіння обсягу імпорту машинобудівної продукції порівняно з 2014 роком було зафіксовано на рівні 29,4%. Загалом за період 2011–2015 рр. темп падіння імпорту машинобудівних підприємств становив 58%.

На нашу думку, негативна динаміка експорту та імпорту продукції машинобудівних підприємств України протягом останніх п'яти років була зумовлена як ускладненням економічної та політичної ситуації у країні загалом, так і впливом факторів зовнішнього середовища на макроекономічному рівні, зокрема, зміною векторів зовнішньоекономічної політики держави.

Низька конкурентоспроможність машинобудівної продукції українських підприємств вплинула також на те, що коефіцієнт покриття експортом імпорту протягом 2011–2015 рр. залишався на рівні 55–60%, при тому, що у 2014 році цей показник досягнув рівня 61,2% як наслідок зниження купівельної спроможності машинобудівних підприємств через різку девальвацію національної валюти (рис. 2).

Однак протягом 2011–2015 рр. розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств досягнув і позитивних результатів. Зокрема, підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також введення в дію з боку ЄС одностороннього режиму автономних торговельних преференцій для українських товарів сприяло значному зростанню частки експорту машинобудівної продукції у 2014–2015 рр. до країн ЄС (рис. 3).

Як видно з рис. 3, протягом звітної періоду значно змінилась географічна структура експорту про-

дукції вітчизняних машинобудівних підприємств. Якщо у 2011 році машинобудівна продукція переважно експортувалась до СНД, частка якого становила 73%, то у 2015 році цей показник зменшився до 40% (відхилення -33%), а перше місце займає експорт до ЄС (+25%). Вдвічі збільшилась також частка країн Азії (+6%), що свідчить про готовність підприємств машинобудування освоювати нові ринки.

Серед країн основними імпортерами продукції українських машинобудівних підприємств впро-

довж 2011–2015 рр. залишались Росія (насоси для рідин, двигуни, підшипники, турбіни, авіадвигуни), Польща, Угорщина, Німеччина (електричні машини, електронагрівачі), Казахстан (нафтогазове, електричне та металургійне обладнання), Китай, Індія (авіадвигуни, газотурбінні двигуни, компресори), Болгарія, США (деталі для локомотивів), ОАЕ (газові насоси, компресори).

У зв'язку зі значною залежністю машинобудівної галузі України від імпорту високотехнологічної

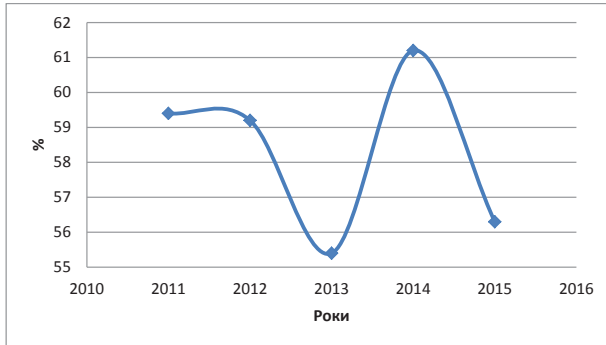

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта покриття експортом імпорту машинобудівної продукції у 2011–2015 рр.

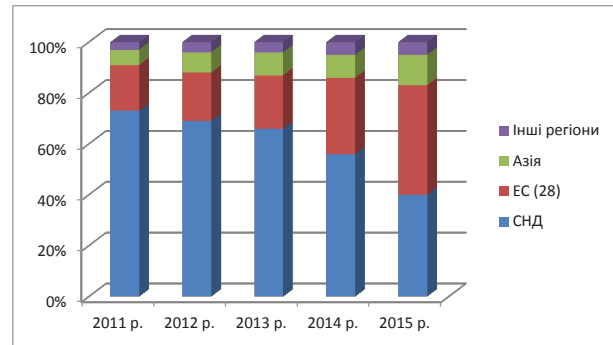

Рис. 3. Географічна структура експорту машинобудівної продукції у 2011–2015 рр.

Таблиця 3

Товарна структура експорту та імпорту машинобудівної продукції у 2011–2015 рр.

Назва /товарна група УКТ ЗЕД (84-90)	Питома вага у загальному обсязі експорту/імпорту машинобудівної продукції, %									
	2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Реактори ядерні, котли, машини	30,0	35,5	28,6	32,2	37,0	36,9	40,5	40,9	41,1	42,2
Електричні машини	26,8	28,4	24,3	26,5	30,2	29,7	36,4	31,7	41,4	31,8
Залізничні локомотиви	32,0	2,5	30,9	4,5	23,7	1,8	11,4	1,0	4,4	0,4
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	5,3	27,2	4,4	26,5	3,6	29,0	4,0	20,4	3,7	19,1
Літальні апарати	2,7	0,3	7,0	0,5	3,0	0,4	3,3	0,4	4,0	0,6
Судна	0,8	1,0	2,6	4,5	1,8	0,2	1,3	0,2	2,1	0,4
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	2,3	5,1	2,2	5,3	2,8	5,7	3,1	5,4	3,7	5,3

Джерело: розраховано автором на основі: [10]

Таблиця 4

Товарна структура експорту та імпорту машинобудівної продукції до країн ЄС у 2011–2015 рр.

Назва /товарна група УКТ ЗЕД (84-90)	Обсяг експорту, млн. євро				
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
	Експорт				
Реактори ядерні, котли, машини	282,0	270,4	299,9	313,6	302,7
Електричні машини	970,6	986,8	907,0	1008,5	1029,7
Залізничні локомотиви	62,3	241,4	117,7	59,1	46,2
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	14,9	16,9	17,5	18,4	21,3
Літальні апарати	7,9	4,0	5,7	15,9	16,3
Судна	29,6	28,1	33,8	6,9	8,3
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	24,3	22,2	23,4	29,6	28,1
	Імпорт				
Реактори ядерні, котли, машини	3371,5	3645,2	3497,9	2362,1	1846,9
Електричні машини	2302,7	2318,9	2184,2	1551,4	1427,6
Залізничні локомотиви	77,1	157,2	63,6	15,8	9,8
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	1994,6	2548,1	2358,9	1004,4	914,9
Літальні апарати	122,7	206,9	132,5	51,5	111,2
Судна	19,1	61,6	10,9	27,3	2,9
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	407,2	511,5	443,8	288,6	265,9

Джерело: розраховано автором на основі: [10]

продукції протягом звітного періоду у географічній структурі імпорту машинобудівних підприємств переважали країни ЄС, частка яких становила понад 40%, при цьому частка країн СНД не перевищувала 20%. Товарна структура експорту та імпорту машинобудівних підприємств протягом 2011–2015 рр. представлена у табл. 3.

Вітчизняні підприємства машинобудівної галузі найбільше експортували протягом звітного періоду реактори ядерні, котли, машини, електричні машини та залізничні локомотиви. Причому якщо частка залізничних локомотивів у загальному експорті машинобудівної продукції у 2011 році становила 32%, то у 2015 році цей показник було зафіксовано на рівні 4,4% (відхилення –27,6%), що свідчить про кризовий стан підприємств цієї підгалузі. Водночас частки таких товарних груп, як реактори ядерні, котли, машини та електричні машини зросли у 2015 році порівняно з 2011 роком на 12,2% та 5% відповідно. Протягом звітного періоду збільшився також експорт літальних апаратів (+1,3%), суден (+0,4%), приладів та апаратів оптичних, фотографічних (+1,4%).

Основу товарної структури імпорту машинобудівних підприємств згідно з табл. 3 протягом 2011–2015 рр. становили такі товарні групи, як реактори ядерні, котли, машини, електричні машини та засоби наземного транспорту. Якщо порівнювати показники частки цих товарних груп у загальному обсязі імпорту машинобудівної продукції у 2015 році із 2011 роком, то абсолютне відхилення становить +6,7%, +3,4% та –8,1% відповідно.

Основу товарної структури експорту машинобудівної продукції до ЄС становили електричні машини (табл. 4).

Крім того, як свідчать дані табл. 4, вітчизняні підприємства машинобудівної галузі імпортують здебільшого реактори ядерні, котли, машини, електричні машини та засоби наземного транспорту.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження було визначено основні напрями, динаміку, товарну структуру експорту та імпорту вітчизняної машинобудівної продукції протягом 2011–2015 рр., що включає період дії автономних торговельних преференцій з боку ЄС у рамках Угоди про асоціацію. Відповідно до представлених результа-

тів аналізу стає цілком очевидно, що експорт до країн Європейського Союзу є пріоритетним для машинобудівних підприємств протягом останніх років.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у дослідженні впливу впровадження глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі на зовнішньоекономічну діяльність підприємств машинобудівної галузі України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шевчук О.А. Динаміка стану зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств України / О.А. Шевчук // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 118–126.
2. Пирогов Д.Л. Адміністрування зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства / Дмитро Леонідович Пирогов. // Вісник Університету банківської справи Національного Банку України. – 2013. – №3(18). – С. 55–61.
3. Свідерська А.В. Дослідження зовнішньоторговельного напрямку діяльності підприємств машинобудівної галузі Хмельниччини / А.В. Свідерська. // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 14. – С. 341–347.
4. Москаленко К.І. Методичний підхід до оцінки залежності підгалузей машинобудування від зовнішньоекономічної діяльності / К.І. Москаленко. // Бізнес Інформ. – 2015. – №9. – С. 239–244.
5. Павлюк Т. Організація та управління експортною діяльністю на машинобудівному підприємстві / Т. Павлюк. // Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. – 2014. – Вип. 19, ч. 2. – С. 155–165.
6. Терлецька В.О. Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності автомобілебудівної галузі України / В.О. Терлецька. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.7. – С. 291–297.
7. Балабанова Н.В. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України / Н.В. Балабанова. // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 5. – С. 21–27.
8. Ващенко А.А. Тенденції функціонування та пріоритетні напрями розвитку машинобудування в Україні / А.А. Ващенко. // Економічний вісник. – 2014. – № 3. – С. 49–55.
9. Касич А.О. Стратегія управління експортним потенціалом підприємств важкого машинобудування [Електронний ресурс] / А.О. Касич, Р.М. Циган, К.І. Назаренко // Ефективна економіка. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5299>.
10. Офіційний сайт Державної служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.